

15. Slater, S. F., Olson, E. M., & Hult, G. T. M. (2006). The moderating influence of strategic orientation on the strategy formation capability – performance relationship. *Strategic Management Journal*, 27(12), 1221–1231.
16. Teece, D. J. (1992). Competition, cooperation, and innovation: *Organizational arrangements for regimes of rapid technological progress. J. Econom. Behav. Organ.*, 18, 1–25.
17. Zucker, L. G., Darby, M. R. (1997). Present at the biotechnological revolution: Transformation of technological identity for a large incumbent pharmaceutical firm. *Res. Policy*, 26, 429–446.
18. Zucker, L. G., Darby, M. R., Armstrong, J. S. (2002). Commercializing knowledge: University science, knowledge capture, and firm performance in biotechnology. *Management Sci.*, 48, 138–153.

Рецензія/Peer review : 4.11.2015 р.

Надрукована/Printed : 15.12.2015 р.

Стаття рецензована редакційною колегією

УДК 330: 338.432

О.І. МЕЛЬНИК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

У статті поставлено за мету розглянути підходи до дослідження галузевої конкуренції та виявити ті, які можна використати в аграрному секторі економіки для дослідження внутрішньосекторальної конкуренції. У межах проведеного дослідження розкрито сутність первинних та сучасних підходів до дослідження конкуренції у галузях економіки та ринків. Виявлено, що використання сучасних підходів до дослідження конкуренції є доцільним й актуальним в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: конкуренція, галузь економіки, ринок, аграрний сектор.

О.І. MELNYK

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

APPROACHES TO RESEARCH COMPETITION IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY

The article is to examine approaches to study industry competition and identify those that are used in the agricultural sector of economy for investigation of internal competition. Literature of economic contains a variety of methodological approaches to the study of competition in areas and sectors of economy. Scientific approaches to the study of competition in the agricultural sector are underdeveloped. In the study of competition in areas, sectors and markets in economics distinguished Harvard and Chicago school of economic. In a study conducted essence of primitive and modern approaches to the study of competition in industries and markets. Using modern approaches to the study of competition is appropriate is relevant in the agricultural sector of economy. Keywords: competition, economic sector, market, agrarian sector.

Постановка проблеми. Відомий на сьогодні комплекс наукових розробок, концепцій, підходів, методів і методик значно сприяє дослідженню конкуренції в різних галузях, секторах економіки та ринках, однак дослідження конкуренції в аграрному секторі економіки потребує подальших досліджень у цьому напрямі. Разом із цим виникає необхідність у вдосконаленні відомих методів і розробленні нових практичних підходів, спрямованих на забезпечення високого рівня конкурентоспроможності аграрного сектора у контексті розвитку ринкових відносин і з урахуванням трансформаційних складностей у ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і прикладним питанням дослідження конкуренції у галузях, секторах економіки значна увага приділена у працях таких зарубіжних і вітчизняних вчених, як У. Баумоль, Д. Бейн, А. Брандербургер, А. Диксит, Л. Євчук, Р. Кейвз, Д. Кларк, Р. Коуз, М. Малік, А. Маршал, Е. Мейсон, В. Месель-Веселяк, А. Мокій, Дж. Мур, Д. Норт, М. Портер, Дж. Робінсон, Д. Стіглер, О. Уільямсон, О. Ульянченко та інші.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз існуючих наукових підходів до дослідження конкуренції у галузях, секторах економіки та обґрунтування тих, які можна використати в аграрному секторі економіки у сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Господарському кодексі України зазначено, що галузь – це сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності [1]. Однакові чи подібні види економічної діяльності визначаються за допомогою «Класифікатора видів економічної діяльності». У результаті статистичних класифікацій види економічної діяльності можна об'єднати у сектори, галузі та підгалузі, а їх конкурентоспроможність буде визначатися конкурентоспроможністю усіх виробничих одиниць визначеного групування.

Дослідження конкуренції у галузі та її конкурентоспроможність потрібно розглядати залежно від використовуваного підходу до визначення «галузі» як економічної категорії – неокласичного та інституціонального.

Згідно з неокласичним підходом, конкурентоспроможність галузі, підгалузі, сектора визначатиметься конкурентоспроможністю його складових елементів, оскільки галузь – це сукупність організаційно однакових підприємств, які виробляють ідентичну продукцію, застосовують однакові

технологічні процеси і конкурують на основі ціни. Конкурентоспроможність аграрного сектора економіки визначається конкурентоспроможність його складових: підсектора підприємств та індивідуального підсектора.

Інституціональний підхід, крім внутрішньої складової, враховує зовнішнє середовище галузі та її елементів. Галузь розглядається як щось більше, ніж сукупність незалежних підприємств, а конкурентні відносини – щось більше, ніж цінова конкуренція. У цьому випадку конкурентоспроможність аграрного сектора економіки визначатиметься конкурентоспроможністю господарюючих у ньому суб'єктів (підприємств і господарств населення) та його зовнішнім середовищем.

Конкурентоспроможність галузі розглядається як властивість суб'єктів мезорівневої конкуренції (галузей, видів економічної діяльності, кластерів), що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ними конкретної потреби порівняно з аналогічними суб'єктами конкуренції. Саме конкурентоспроможність галузі формує конкурентоспроможність національної економіки та визначається рівнем конкурентоспроможності підприємств, які її утворюють [2, с. 55].

Економічна література містить різноманіття методичних підходів до дослідження конкуренції у галузях і секторах економіки. У свою чергу, наукові підходи до дослідження конкуренції в аграрному секторі економіки недостатньо розвинені. Традиційно при дослідженні конкуренції у галузях, секторах економіки та ринків в економічній науці виділяють Гарвардську та Чиказьку економічні школи, порівняльні характеристики яких показано на рис. 1.

Рис. 1. Первинні підходи до дослідження конкуренції у галузях економіки
Примітка. Узагальнено автором.

Системний підхід до аналізу галузей економіки та ринків запроваджено представниками Гарвардської школи, які сформували базову парадигму дослідження «структура – поведінка – результат» (рис. 2). При цьому «структура» представляє структуру досліджуваного ринку, «поведінка» – поведінку підприємств на ринку, «результат» – результативність функціонування ринку [3, с. 10]. Згідно із зазначеною парадигмою, при прямому зв'язку форми ринкових структур визначають типи поведінки у галузі, які зумовлюють результативність функціонування галузей.

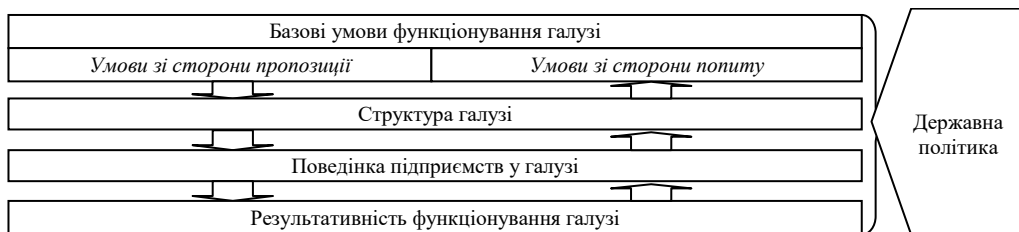

Рис. 2. Парадигма «структура – поведінка – результат»
Примітка. Джерело [3].

Проти системного підходу виступили представники Чиказької школи, які критикували положення теорії Дж. Бейна та Е. Мейсона через уникнення мікроекономічних моделей у системному підході. За основу у своїх дослідженнях вони взяли мікроекономічний підхід із метою виявлення закономірностей прийняття оптимізаційних рішень, а не об'єктивні характеристики галузей.

Два первинні підходи до аналізу галузей економіки довгий час розвивалися паралельно, але згодом відбулося поєднання теоретичного та емпіричного аналізів і з'явилися сучасні підходи (рис. 3).

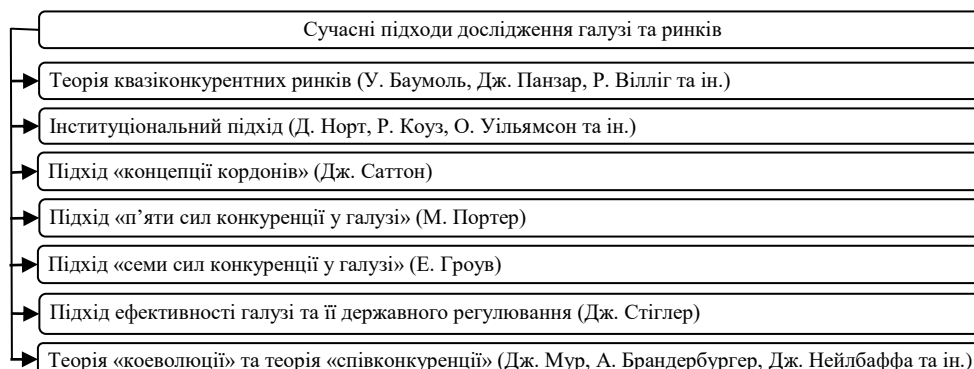

Рис. 3. Сучасні підходи до дослідження конкуренції у галузях економіки
Примітка. Узагальнено автором.

Теорія квазіконкурентних ринків визначає зв'язок між структурою галузі та потенційними можливостями «входу-виходу» за умови зростання конкурентоспроможності великих підприємств галузі.

Інституціональний підхід до дослідження галузей економіки та ринків ґрунтується на ролі інституцій і на тому, що роль держави у більшій мірі зводиться до формування стійких умов розвитку, стимулів, мотивів, культурних цінностей, переваг та ідеологій у певній галузі [4].

У підході «концепції кордонів», основоположником якого є Дж. Саттон [5], аналіз конкуренції у галузі проводиться на основі виділення меж допустимих значень коефіцієнтів, які характеризують стан і динаміку конкурентоспроможності галузі. Визначається верхня та нижня межа параметра, у рамках якої результати конкуренції між підприємствами галузі будуть допустимими й прогнозованими.

М. Портер вважає, що на рівень конкуренції впливають не тільки дії прямих конкурентів, але й зовнішнє середовище. Інтенсивність конкуренції в галузі є ні випадковістю, ні невдачею. Навпаки, конкуренція в галузі виникає з її економічної структури і виходить далеко за рамки поведінки діючих конкурентів. Стан конкуренції в галузі залежить від п'яти основних конкурентних сил (рис. 4) [6, с. 37]:

- інтенсивності рівня суперництва серед існуючих у галузі конкурентів;
- ринкової влади постачальників;
- ринкової влади споживачів (постійні покупці галузі);
- загрози появи на ринку товарів-замінників;
- загрози появи на ринку нових гравців, тобто нових конкурентів.

Сукупний вплив цих сил визначає кінцевий потенціал прибутковості в галузі, вимірюваний як довгостроковий показник прибутку на інвестований капітал. Із цього випливає, що структура галузі у великій мірі визначає правила конкурентної боротьби. Підприємство повинно прагнути зайняти таку конкурентну позицію, яка дозволить йому оптимально захиститись від тих конкурентних сил або вплинути на них із вигодою для себе [6, с. 38].

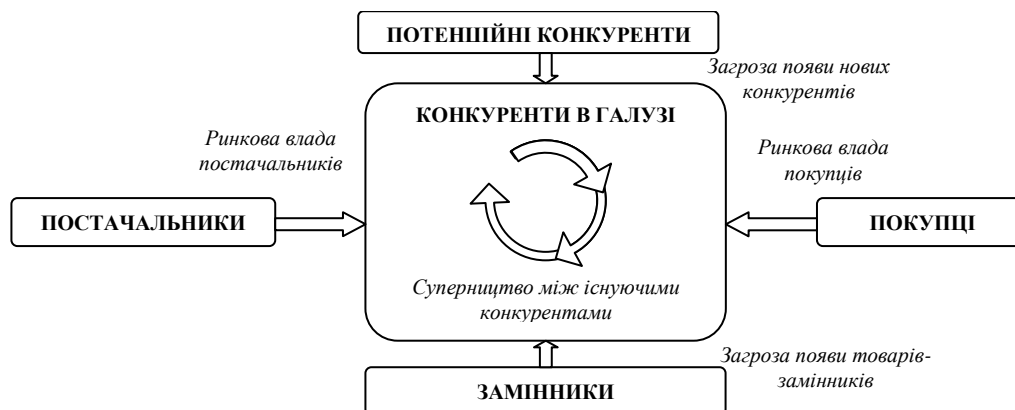

Рис. 4. Конкурентні сили галузевої конкуренції
Примітка. Джерело [6, с. 38].

Е. Гроув [7] доповнює модель М. Портера ще двома конкурентними силами – суміжних, споріднених галузей і державним регулюванням. На думку автора, у процесі розвитку галузі виникають «стратегічні переломні моменти», коли співвідношення конкурентних сил змінюється, що призводить до зміни умов, структури, поведінки, результативності галузі.

Використання теорії трансакційних витрат у дослідженні галузей економіки дозволяє за допомогою формальних моделей мікроекономіки обґрунтувати структуру галузі, поведінку підприємств і результативність. Р. Коуз [8] першим порушив питання про організуючу роль підприємства, яке може втручатися у дію ринкових сил, яке впливає на них своїм розміром, масштабом і витратами на здійснення

ринкових трансакцій на підприємстві.

При дослідженні конкуренції у галузі потрібно враховувати розміри підприємства, трансакційні відносини між підприємствами, їх злиття, поглинання, диверсифікацію діяльності [8, с. 73]. О. Уільямсон наголосив на взаємозв'язку між інституціональним середовищем, інституціональними договорами й індивідумом [9]. Під інституціональними договорами дослідник розуміє договори між економічними агентами, які визначають методи кооперації та конкуренції.

Невід'ємними елементами теорії ефективності галузі та її державного регулювання Дж. Стіглера є принцип виживання та мінімальний масштаб ефективності малих підприємств із аналізом їх поведінки у конкурентних і монопольних сферах економіки та зумовленості розмірів підприємств у різних галузях [10]. Дослідник розробив і теорію регулювання («теорія захоплення»), згідно з якою шляхом логічного аналізу можна спрогнозувати галузі, які підлягають державному регулюванню та можуть мати вигоди від цього шляхом «захоплення» регулюючого державного органу.

Представники теорій «коеволуції» та «співконкуренції» вважають, що в економіці важливу роль відіграє не тільки конкуренція, але й співпраця. Доцільно вести мову про взаємодію підприємств, яка проявляється як у конкуренції, так і у співпраці, при особливій ролі держави, яка визначається на підставі детермінант конкурентних переваг. Підприємствам варто розробляти та відображати у планах розвитку «гібридну» стратегію, що дозволяє отримати синергетичний ефект від використання конкурентних переваг і переваг від співпраці [11], тобто даний підхід ґрунтується на поєднанні конкурентної боротьби та співпрацювання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, дослідивши первинні та сучасні підходи до дослідження конкуренції у галузях, секторах економіки чи ринках можна зробити висновок, що вони суттєво відрізняються між собою та у деяких випадках мають багато спільного. Із метою дослідження конкурентного середовища та конкурентної боротьби в аграрному секторі економіки доцільним є застосування сучасних підходів до дослідження галузевої конкуренції, які є більш новітніми теоріями та виникли у результаті поєднання теоретичного та емпіричного аналізів.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page7>.
2. Борисова Т. М. Конкурентоспроможність галузі: детермінанти формування та сучасні методи дослідження / Т. М. Борисова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 6. Т. 1. – С. 54–60.
3. Bain Joe. S. Barriers to New Competition / Joe. S. Bain // Harvard University Press. – 1956. – pp. 9–11.
4. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Начала, 1997. – 320 с.
5. Sutton J. Technology and Market Structure / J. Sutton // MIT Press. – 1998. – № 5. – pp. 18–26.
6. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
7. Гроув Э. Выживают только параноики. Как использовать кризисные периоды, с которыми сталкивается любая компания / Э. Гроув ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2009. – 200 с.
8. Коуз Р. Фирма, рынок, право / Р. Коуз ; пер. с англ. – М. : Новое издательство, 2007. – 224 с.
9. Уильямсон О. Экономические институты капитализма: фирмы, рынки, «отношенческая» контракция» / О. Уильямсон. – СПб : СЕУПресс, 1996. – 704 с.
10. Stigler G. J. The Theory of economic regulation / G. Stigler // Bell Journal of Economics and Management Science. – 1971. – № 2. – pp. 3–18.
11. Смирнова Е. В. Влияние конкуренции на изменение структуры товарных рынков [Електронний ресурс] / Е. В. Смирнова // Управление экономическими системами. – 2011. – № 8 (32). – Режим доступу : <http://www.uecs.ru/uecs-32-322011/item/547-2011-08-08-10-49-34?pop=1&tmpl=component&print=1>.

Рецензія/Peer review : 13.11.2015 р.

Надрукована/Printed : 15.12.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф., Ю. М. Лопатинський